

[K] **“VOUS ÊTES EN FLANDRE”.
VLAAMSE IDENTITEIT IN FRANKRIJK**

In het *Musée de Flandre* in het Franse Cassel ligt in een vitrinekast een monumentale rugwervel van een walvis die op de nabije Mont des Récollets werd gevonden. Van Cap Gris-Nez tot het Limburgse Lummen kun je inderdaad op een kaart de rij oeroude zandbanken volgen die in de nacht der tijden de zee afzoomden. Toen de zee zich terugtrok naar het noorden, werden de hard geworden zandbanken omhooggestuwd. De Mont Cassel is met zijn 176 meter de hoogste bult van de hele rij (Mont-des-Cats, Zwarte Berg, Rode Berg, Kemmelberg, Kluisberg...).

Vanaf het belvédère op deze *Mont de Flandre*, vanwaar de Franse generaal Foch tijdens de Eerste Wereldoorlog naar het front in Vlaanderen keek, kun je een Romeinse heerbaan kaarsrecht door de vlakke zien klieven. In de late Oudheid is deze verkeersas die Boulogne via Kortrijk en Velzeke met Tongeren verbond, een verdedigingslijn geworden tegen de binnenvallende Germanen.

Dit hele gebied is eeuwen lang opgenomen in de grote spanning tussen Germaans en Romaans, noord en zuid. Galliërs verschansten zich hier al. De Romeinen bouwden er hun legerkamp en lieten er de naam (*castellum*) voor achter. Hun taal verdween er, maar de dochtertaal zou terugvechten: het Frans is in deze noordwesthoek van Frankrijk langs de Kanaal- en Noordzeekust in de laatste duizend jaar vanaf Étaples honderd kilometer opgeschoven in de richting van het noorden.

Alleen de staatsgrens hield de opmars tegen, en de uitstervende guerrilla van de ‘Vlaamse’ streektaal.

Maar op deze hoge bult in het landschap ligt dus nu Cassel, de hoogst gelegen stad van de oude Nederlanden. Op een monument (1873) op het belvédère van die stad worden drie veldslagen gememoreerd. Het gaat mij hier om de derde: in 1677 vond in de vlakke van de Peene de vernietiging plaats van de Spaans-Hollandse strijdmacht en werd wat nu Frans-Vlaanderen heet, geannexeerd door Frankrijk. Maar het opschrift op het monument spreekt van een *“cause du ‘retour’ (mijn markering, LD) de cette contrée à la France”*, terwijl de obelisk op het slagveld in de vlakke het heeft over *“annexion”*. *“Retour”*: het oude en rebelse leen Vlaanderen –

althans een deel ervan – was weer onder Franse kroon teruggekomen. *“Annexion”*: dit deel van de Zuidelijke Nederlanden werd geannexeerd door Frankrijk. Het is maar hoe je het bekijkt.

Waarom ik dat allemaal vertel?

Omdat in deze uithoek van Frankrijk nu een *Musée de Flandre* is geopend, betaald door het *département du Nord*. Bij de opening had men het over de *“Nord”* en zijn inwoners, de *“Nordistes”*. *Flandre* in enge zin is de term die gebruikt wordt voor het rurale Frans-Vlaanderen tussen Sint-Winoksbergen (Bergues), Cassel en Belle (Bailleuil), *la Flandre intérieure*. Op de snelweg tussen Duinkerke en Rijsel lees je bij het binnenrijden van dit gebied op een groot bord: *“Vous êtes en Flandre”*. Maar in ruime zin wordt de naam *Flandre* (of het meervoud: *Flandres*) ook gebruikt voor het hele departement, vooral in een context van identiteit en cultuur: *Flandre* heeft dan de connotatie van (een rijke) cultuur en geschiedenis, en die connotatie is natuurlijk interessanter dan het vroegere, grijze imago van gestorven mijn- en staalindustrie. De regionale identiteit heet dan *“Vlaams”*. Dat kan en mag anno 2010. De *préfet* van de Region Nord-Pas-de-Calais, die de Franse staat vertegenwoordigt, kwam bij de opening van het museum in Cassel zeggen dat men een *“identité Française”* heel wel kon verzoenen met een *“identité régionale”*, en dat men *“la grande patrie”* en *“la petite patrie”* samen kon dienen.

Met die boodschap konden we het museum bekijken, dat op de markt van het stadje ligt, in het *Hôtel de la Noble-Cour*, een Landshuis (*châtellenie*) in Vlaamse renaissancestijl: *“le premier et seul musée à se consacrer uniquement à mettre en lumière l’identité culturelle flamande”* (het eerste en enige museum dat zich exclusief toelegt op het belichten van de Vlaamse culturele identiteit), als we de flaptekst van de catalogus mogen geloven. Die identiteit vindt men blijkbaar in de historische schilderkunst van de Zuidelijke Nederlanden, die *“Vlaams”* wordt genoemd. Vlaanderen is dan een pars pro toto voor de grotere identiteit van de Zuidelijke Nederlanden die ook grote delen van het hedendaagse Wallonië omvatten, Zeeuws-Vlaanderen én Noord-Frankrijk. In de zestiende en zeventiende eeuw noemde men tot in Italië (*Fiamminghi!*) overigens het geheel (de Nederlanden) naar het economisch en cultureel



Anoniem (vermoedelijk achttiende eeuw), *Het schijtmanneke*, polychroom terracotta, 97 x 63 cm,
Foto © Musée Départemental de Flandre, Cassel.



Patrick van Caekenbergh (*1960, Aalst), *De maag*,
2001, gips en collage, 200 x 200 x 100 cm,
Foto © Galerie Antoine de Galbert, Parijs.

meest welvarende deel, en dat was het graafschap Vlaanderen.

Het in oorsprong gemeentelijke museum had vooral een historisch en etnografisch profiel. In 1997 werd het door het departement overgenomen en begon de restauratie en renovatie van het gebouw. Sinds 2007 heeft het museum gericht beeldende kunst verworven: onder andere een anonieme Vlaamse meester uit de late vijftiende eeuw; een landschap van Roelant Savery, een processie van praalwagens op de Antwerpse Meir uit 1670 van Erasmus De Bie. Deze oude, 'Vlaamse' kunst, werd aangevuld met enkele werken van hedendaagse Vlaamse kunstenaars als Jan Fabre, Leo Copers, Thierry De Cordier en Patrick Van Caekenbergh. Het museum gelooft dus in de continuïteit van de 'Vlaamse' kunst en steekt de hand uit naar Belgisch-Vlaanderen.

Het museumparcours omvat vier thema's: *Soumission et colère* (onderwerping en woede); *Entre ciel et terre* (tussen hemel en aarde); *Mesure et démesure* (maat en mateloosheid); *Ostentation et dérision* (vertoon en spot).

Bij 'onderwerping en woede' passeren veldslagen de revue, van de nederlaag van Zannekin in 1328 bij

Cassel, tot de Eerste Wereldoorlog. We missen hier de hagepreken (gewapende, openbare, calvinistische godsdienst oefeningen in open lucht) die in dit deel van de Zuidelijke Nederlanden begonnen (de eerste in Boeschepe in 1562) en de beeldenstorm die in het nabije Steenvoorde in 1566 losbarstte (van woede gesproken). 'Tussen hemel en aarde' toont de landschappen door de ogen van de schilders, met hun zin voor detail maar ook voor de uitvinding en idealisering ervan. In dit thema toont het museum ook de sterke impact van het christendom op de kunst, van in hout gesneden grafleggingen over reliekkasten tot afbeeldingen van hekserij. In de sectie 'maat en mateloosheid' zijn stukken opgesteld uit rariteitenkabinetten. Men heeft hier een plaats gevonden voor *De boodschappers van de dood onthoofd*, twee opgezette uilenkoppen van Jan Fabre. Voorstellingen uit de keuken, over feesten en kermissen passen hier blijkbaar ook in. In 'vertoon en spot' wordt de Vlaamse spotlust getoond, onder andere een gehurkte, zich ontlastende figuur in gebakken aarde (*Schijtmanneke*), en carnaval natuurlijk, waarin beide samenkomen: de koppen van de Casselse reuzen staan hier naast *Geen gezeik, iedereen rijk! II* van Leo Copers, een opeenstapeling van goudstaven.

De openingstentoonstelling *Sensualiteit en wellust. Het vrouwelijk lichaam in de Vlaamse schilderkunst van de XVIde en XVIIde eeuw* is de perfecte aanvulling bij de vaste collectie: een veertigtal stukken uit musea in Gent, Antwerpen, Brussel, Madrid, Wenen, Rome en Frankrijk. Een verzoeking van de heilige Antonius van Jan Wellens De Cock, een Jupiter en Antiope van Antoon Van Dijck en het hoofd van een zeegodin van Frans Floris imponeren. Alle alibi's van Griekse mythologie, bijbelse kuis Suzanna's en schuldbewuste Eva's en Maria Magdalena's worden uit de kast gehaald om het vrouwelijke lichaam in al zijn verleiding te tonen en te vieren. De openingstentoonstelling, is op het moment dat u dit leest, helaas voorbij. De tweetalige catalogus blijft.

Een oordeel? De opstelling en voorstelling van de werken is wat ouderwets. De kleine ruimtes van het gebouw werken niet echt mee. Het museum blijft wat aarzelen tussen kunsthistorisch, lokaal en historisch museum. Men heeft wat moeite moeten doen om alle stukken binnen de gekozen thema's te krijgen. De intentie om de continuïteit van de 'Vlaamse' kunst te tonen door een handvol hedendaagse Vlamingen binnen te halen, is prijzenswaardig en zelfs genereus, maar overtuigt niet echt. De collectie is overigens goed maar niet uitzonderlijk. De openingstentoonstelling was dan weer zeer de moeite. Maar zal men een dergelijk niveau kunnen handhaven? Toch is het *musée de Flandre* de omweg waard (*vaut le détour*): je kunt er nadenken over Vlaamse identiteit in het buitenland. Met het uitzicht vanuit de tuin en vanaf het belvédère over de Vlaamse vlakte is het zelfs de reis waard (*vaut le voyage*).

LUC DEVOLDERE

Musée départemental de Flandre, Cassel. Catalogue des oeuvres choisies / Catalogus van geselecteerde kunstwerken, sous la direction de / onder de leiding van Sandrine Vézilier, Silvana Editoriale, Milaan, 2010.

Sensualité et volupté / Sensualiteit en wellust. Le corps féminin dans la peinture flamande des XVIe et XVIIe siècles / Het vrouwelijk lichaam in de Vlaamse schilderkunst van de XVIde en XVIIde eeuw, sous la direction / onder de leiding van Sandrine Vézilier, Silvana Editoriale, Milaan, 2010.